హక్కుల ఉద్యమం - తాత్విక దృక్కోణం

హక్కుల ఉద్యమంలో ఉన్నంతమంది బుద్ధిజీవులు వేరే ఏ ప్రజాతంత్ర ఉద్యమంలోనూ ఉండరేమో. అయితే హక్కుల ఉద్యమంలోని బుద్ధిజీవులు ప్రపంచంలోని అన్ని విషయాల గురించి సిద్ధాంత చర్చ చేస్తారు గానీ హక్కుల ఉద్యమాన్ని గురించి సిద్ధాంత చర్చ చేయడం పెద్దగా కనిపించదు.

హక్కుల గురించి చేయరని కాదు, చేస్తారు. కానీ హక్కుల ఉద్యమాన్ని గురించి సిద్ధాంత చర్చ చేసినట్టు మాత్రం దాఖలాలు - దాదాపు - మృగ్యం.

సామాజిక జీవితంలోనూ సామాజిక పరిణామంలోనూ హక్కుల ఉద్యమం స్థానం ఏమిటి? పాత్ర ఏమిటి? హక్కుల ఉద్యమం దీర్ఘకాలిక లక్ష్యమేమిటి? వ్యూహాలూ ఎత్తుగడలూ ఏమిటి? హక్కుల ఉద్యమం ఫిలాసఫీ ఏమిటి?

ఈ ప్రశ్నలకు జవాబుకోసం హక్కుల సంఘాల పత్రికలలోనూ, ప్రచురణలలోనూ వెతకొద్దు - అక్కడేమీ కనిపించదు. అన్నిటినీ సూత్రీకరించేవాళ్లు తాము చేస్తున్న పనిని మాత్రం సూత్రీకరించకపోవడానికి కారణం ఏమిటి?

కె. బాలగోపాల్

హక్కులను సిద్ధాంతీకరించరని నేనంటున్నానుకోవద్దు. హక్కులను గురించి సూత్రీకరణలు చేయడం వేరు, హక్కుల ఉద్యమాన్ని గురించి చేయడం వేరు.

హక్కుల ఉద్యమం చేసే పనులకూ హక్కుల ఉద్యమంలో పనిచేసే బుద్ధిజీవుల రాజకీయ విశ్వాసాలకూ తాత్వికంగా పొసగక పోవడం దీనికి కారణం. మామూలుగా మనకు అలవాటయిన పరిభాషలో చెప్పాలంటే, హక్కుల ఉద్యమం చేసే పనులు స్వాభావికంగా సంస్కరణాత్మకమైనవి. హక్కుల ఉద్యమంలో పని చేసేవారు మాత్రం సంస్కరణలంటే పెద్దగా సదభిప్రాయం లేని విభిన్న రాడికల్ ఆలోచనా రీతులకు చెందినవారు. మార్క్సిస్టు రాడికల్స్ కావచ్చు, దళితవాద రాడికల్స్ కావచ్చు, ప్రాంతీయవాద రాడికల్స్ కావచ్చు, పర్యావరణవాద రాడికల్స్ కావచ్చు. ఈ 'పునాది' వాదాలన్నిటికీ హక్కుల ఉద్యమంతో అవసరం ఉంది. కానీ ఏ 'పునాది' వాదానికీ హక్కుల ఉద్యమంతో తాత్వికంగా పొసగదు. అయితే ఏదో ఒక 'పునాది' వాదాన్ని విశ్వసించే వాళ్లే హక్కుల ఉద్యమంలో నూటికి తొంభై మంది ఉండడం వల్ల తాము పనిచేస్తున్న ఉద్యమాన్ని వాళ్లు సూత్రీకరించరు.

హక్కుల ఉద్యమం చేసే పనులు మూడు రకాలని చెప్పుకోవచ్చు.

అణచివేతకూ హక్కుల లేమికీ గురయ్యేవారు తమకోసం తాము పోరాటాలు చేసుకుంటారు. సంఘటితంగానో అసంఘటితంగానో నిరసన తెలియజేస్తారు, ప్రతిఘటిస్తారు, ఉద్యమిస్తారు. మరి వారి హక్కుల గురించి మాట్లాడే హక్కుల ఉద్యమం వారి కోసం ఏం చేస్తుంది? ఇతరులను వారి గురించి ఆలోచింపజేస్తుంది. ఆ అణచివేతను అనుభవించని వారిలో దాని గురించి అవగాహన, దానిని ప్రతిఘటించే కార్యాచరణపట్ల సానుభూతి పెంపొందించే ప్రయత్నం చేస్తుంది. 'పోరాట ప్రజలు' కాని వారిలో సంఘీభావాన్ని కూడగడుతుంది. దళితుల గురించి దళితేతరులను, స్త్రీల గురించి మగవాళ్లను, భూమిలేని పేదల గురించి భూమి అక్కరలేని మధ్యతరగతిని, తెలంగాణ గురించి ఆంధ్రులను ఆలోచింపజేయాలని ప్రయత్నిస్తుంది.

ఈ ప్రయత్నానికి అవకాశం ఉందనీ అర్థం ఉందనీ నమ్మితేనే హక్కుల ఉద్యమానికొక స్థానం, పాత్ర ఉంటాయి. అవి ఉన్నాయని పునాదివాదాలేవీ నమ్మవు. అయినప్పటికీ రకరకాల పునాదివాదులు హక్కుల ఉద్యమాలలో పనిచేస్తూనే ఉంటారు. తాము చేసే పనికీ తమ రాడికల్ రాజకీయ విశ్వాసాలకూ పొసగదు కాబట్టి మీరేం చేస్తున్నారని అడిగితే 'ఏదో పనికిమాలిన ప్రయాసపడుతున్నాం – పోరాటం చేతకాక ఈ పని చేస్తున్నాం' అని తమ గురించి తామే సిగ్గుపడుతూ జవాబు చెప్తుంటారు. నిజానికి అది పనికిమాలిన పనికాదని మనసులో ఏదో ఒక మూల అనుకుంటారు కాబట్టే ఆ పని చేస్తారు. కానీ ఒప్పుకోవడానికి తాత్వికంగా మనసొప్పదు.

అణచివేతకు గురయ్యేవారు కొన్ని మినహాయింపులతో – అణచివేతను భౌతికంగా ప్రతిఘటించాలని చూస్తారు. 'భౌతికం' అంటే హింసాత్మకమనే అనుకోనక్కరలేదు. వోట్ల

బలం కావచ్చు, సంఘజీవితాన్ని స్తంభింపజేసే సంఖ్యాబలం కావచ్చు. హింసాత్మకమైన ఆయుధబలం కూడ కావచ్చు. హక్కుల ఉద్యమం ఆ ప్రతిఘటనకిచ్చే ఊతం ఏమిటి? ఆ భౌతిక ప్రతిఘటనకు తాను కూడ ఒక్క సమిధను అందియ్యడమైతే కాదు. హక్కుల ఉద్యమం అణచివేతను భౌతికంగా కాక నైతికంగా నిలదీస్తుంది. నైతికంగా తలదించుకునేలాగ చేయాలని చూస్తుంది. అదొక అర్థవంతమైన ప్రయత్నమని ఏ పునాదివాదమూ నమ్మదు గానీ దానికి చోటుందని నమ్మినట్టయితేనే హక్కుల ఉద్యమం చేసే కృషికి అర్థముంటుంది.

ఎదుటివారిని నైతికంగా నిలదీస్తున్నామంటేనే ఇద్దరికీ సమ్మతమైన నైతిక ప్రమాణాలేవో ఉన్నాయని అర్థం. రాడికల్ ఆలోచనా రీతులకు అదే మింగుడుపడదు. ఇరుపక్షాలకూ సమ్మతమైన నైతిక ప్రమాణాలున్నాయని ఒప్పుకోవడమంటే ఇరువురిలోనూ ఒక సామాన్య మానవత ఉందనీ ఒక సామాన్య మానవ నాగరికత ఉందనీ ఒప్పుకోవడం అవుతుంది. ఏ పునాదివాదమూ ఈ ఒప్పుకోలును సహించదు. ఒకవేళ వాదనలో భాగంగా ఎదుటివారిని నైతికంగా నిలదీసినా, 'ఇది నువ్వూనేనూ ఇద్దరం ఒప్పుకునే నీతి' అనదు, 'ఇది నీ నీతి అని నువ్వు చెప్పుకుంటున్నావు కాబట్టి అడుగుతున్నాను' అంటుంది. ఎప్పుడయినా ఒకసారి వేసే ప్రశ్నకు ఆ ధ్వని తగినదేమోగానీ హక్కుల ఉద్యమంలాగ నిత్యం అణచివేతను నైతికంగా నిలదీసే కృషికి అది తగదు. ఒక సామాన్య నైతిక ప్రమాణం ఉందన్న వైఖరే దానికి తగినది.

ఈ నైతిక ప్రమాణాలు నాగరికత క్రమంలో ఎదిగి సాంఘిక రాజకీయ నిర్మాణాలలో రకరకాల రూపాలలో వ్యవస్థితమయి ఉంటాయి. కొన్ని చట్టంలో ఉంటాయి, కొన్ని రాజకీయ వ్యవస్థలో ఉంటాయి, కొన్ని సంస్కృతిలో భాగమయి ఉంటాయి. గడచిన చరిత్రలో ఉనికిలోకి వచ్చి ఈ వివిధ రూపాలలో వ్యవస్థితమయి ఉన్న విలువలనూ ప్రమాణాలనూ కాపాడడం, పెంపొందించడం హక్కుల ఉద్యమం చేసే పనులలో మూడవది. ఆ కృషి గతకాలంలో సాధించిన అభ్యుదయాన్ని కాపాడడానికి తోడ్పడుతుంది, తద్వారా నేటి పోరాటాలకూ తోడ్పడుతుంది.

ఎంతటి రాడికల్ పోరాటాలకైనా ఈ కృషి అవసరమే, కానీ దీని వెనక ఉన్న తాత్వికభావన రాడికల్ ఆలోచనా రీతులకు ఇబ్బందికరమయినది. ప్రస్తుత వ్యవస్థలో ఉన్న అభ్యుదయం నిజమైన అభ్యుదయమా లేక వ్యవస్థ మూలాలలోని దుర్మార్గానికొక ఆచ్ఛాదనా అంటే రెండవదే నిజమని ప్రతీ పునాదివాదమూ అంటుంది. అటువంటప్పుడు దానిని 'కాపాడడం, పెంపొందించడం' అనేది అర్థరహితమైన పనే కాదు, ప్రమాదకరమైనది కూడ. అయినప్పటికీ హక్కుల ఉద్యమం నిత్యం చేసే కృషిలో ఇది అతి ముఖ్యమైనది. రాడికల్ భావాలుగల హక్కుల ఉద్యమకారులు సహితం ఈ కృషిలో నిత్యం పాల్గొంటూనే ఉంటారు.

అందుకే రకరకాల పునాదివాద బుద్ధిజీవులతో నిండి ఉన్న హక్కుల ఉద్యమం ప్రపంచంలోని అన్ని విషయాల గురించి – హక్కుల గురించి కూడ – సిద్ధాంత చర్చ జరుపుతూ ఉంటుంది గానీ తన గురించి మాత్రం సిద్ధాంత చర్చ జరపదు.

పునాదివాదుల పరిభాషలో చెప్పాలంటే హక్కుల ఉద్యమం స్వాభావికంగానే సంస్కరణవాద ఉద్యమం. ఈ పరిభాషను గుర్తించము పొమ్మనవచ్చును. ఆ రకంగా ఈ పరిభాష మన ఆలోచనలకు వేసే సంకెళ్లనుండి తప్పించుకోజూడవచ్చు. కానీ పరిభాష మార్చుకున్నా భావం మారిపోదు.

ఇంక పునాదివాదులను వారి 'కర్మ'కు వదిలిపెట్టి హక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యాల గురించి నేరుగా చెప్పుకుందాం.

ఎవరి పోరాటాలు వారి పోరాటాలుగానే ఉండిపోకుండ ఇతరులను కూడ వాటి గురించి ఆలోచింపజేయడం హక్కుల ఉద్యమం ముఖ్య కర్తవ్యాలలో ఒకటి. పోరాటాల పరిభాష తరచుగా అందుకు అనువుగా ఉండదు. విశాలమైన, విస్తృతమైన సంఘీభావం తమకు అవసరమనీ దానికోసం కృషి చేస్తామనీ పోరాటకారులు అంటుంటారుగానీ వారి భాష, తాత్విక పరిభాష దానికి తరచుగా ఆటంకంగా ఉంటాయి. ఆ పోరాటాలకు ఇతరులలో సంఘీభావాన్ని సమీకరించడానికి కృషి చేసే హక్కుల ఉద్యమం పోరాటకారుల గొంతును అనుకరించకూడదు. 'మేము చాలా ప్రత్యేకం, మామీద ఉన్న అణచివేత చాలా ప్రత్యేకం, మా పోరాటం ప్రత్యేకం, అది వేరెవ్వరికీ అర్థం కాదు' అనే పద్ధతిలో తమ ప్రత్యేకతను పదే పదే నొక్కి చెప్తూ, అదే సమయంలో అందరూ తమకు సంఘీభావం తెలపాలని పోరాటాలూ పోరాటకారులూ ప్రకటిస్తుంటారు.

ఒకరి స్థితి మరొకరికి అర్థంకాకపోవడానికి అవసరాలు, ప్రయోజనాలు అనుభవాలు, విలువలకు సంబంధించిన కారణాలనేకం ఉంటాయని గుర్తిస్తూ కూడ అర్థం కావటం అసాధ్యంకాదని నొక్కి చెప్తూ, దానిని సాధ్యం చేసే సామాన్య విషయాలపైన దృష్టి పెట్టడం హక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యం. ఇది వేరే గొంతు, వేరే స్వరం, పోరాటకారులది కాదు. పోరాటాలు ఐక్యతను కోరుకునేటప్పుడు కూడ ప్రత్యేకతలను తాత్వీకరిస్తుంటాయి. హక్కుల దృష్టి సామాన్యతను తాత్వీకరిస్తుంది. ఇందులో సామాజిక సామాన్యతకు మాత్రమే కాదు (అది ఉన్న మేరకు సహానుభూతి మరింత సులభమవుతుందంతే), సామాన్య మానవతకు కూడ చోటు ఉంటుంది.

ఒకరి పోరాటాన్ని గురించి ఇతరులను ఆలోచింపజేయడం అన్నప్పుడు 'ఇతరులు' అన్న ప్రయోగం పోరాటానికీ దానిని అణచివేసే వారికీ మధ్యనున్న స్థలాన్ని సూచిస్తుంది. అటువంటి స్థలం ఒకటి ఉందనిగానీ దానికి గణనీయమైన పాత్ర ఉంటుందని గానీ పోరాటాలు – ముఖ్యంగా రాడికల్ పోరాటాలు – సులభంగా ఒప్పుకోవు కాబట్టి ఆ స్థలం మీద ప్రధానంగా దృష్టిపెట్టే హక్కుల ఉద్యమం గొంతు భిన్నంగా ఉండక మానదు.

మధ్యనున్న స్థలంతో సంభాషించేటప్పుడే కాదు, అణచివేత ప్రయోగించేవారితో సంభాషించేటప్పుడు కూడ హక్కుల ఉద్యమం 'నీ ఆయుధాలు నువ్వు బయటికి తీయ్, నావి నేను బయటికి తీస్తాను' అనే పద్ధతిలో మాట్లాడదు. ఆ రకమైన సంవాదానికి

> అప్పటికి సమాజంలో గుర్తింపు పొంది ఉన్న ప్రజాస్వామ్య విలువలను తనవిగా భావించడమంటే అర్థం అప్పటి సమాజం దేనిని ప్రజాస్వామ్యంగా గుర్తిస్తుందో దానిని నిర్విమర్శగా స్వీకరించడమని కాదు. తన విమర్శతో వాటిని వడబోసి వాటిలోని నిజమైన ప్రజాస్వామ్య సారాన్ని స్వీకరించమని అర్థం.

ప్రయోజనమేమీ లేదని కాదు. పోరాటాలలో దానికీ చోటు ఉంటుంది. కానీ హక్కుల ఉద్యమం గొంతు అది కాదు. నువ్వు ప్రయోగించే అణచివేత అనైతికం అనేది హక్కుల ఉద్యమం గొంతు. ఆ నీతి చట్టం రూపంలో ఉండవచ్చు. ఆ నీతి సమాజంలో అందరూ ఒప్పుకునే విలువల రూపంలో ఉండవచ్చు. అది ఏమైనప్పటికీ దానిని ప్రాతిపదిక చేసుకొని నిలదీస్తున్నామంటే అది మన విలువ కూడానని అర్థం. సమాజంలో అప్పటికి ముందుకొచ్చి ఉన్న ప్రజాస్వామ్య విలువలను హక్కుల ఉద్యమం తనవిగా చేసుకొని వాటిని కాదని అణచివేత ప్రయోగించేవారిని నిలదీస్తుంది. పోరాటాలనుండి కొత్తగా ముందుకొచ్చే విలువల వెలుగులో ఆ విలువలను అవసరమైన మేరకు సవరించి మరింత సంపన్నం చేస్తుంది. ఎప్పటికప్పుడు విస్తరిస్తున్న ఈ ప్రజాస్వామ్య విలువలకు సామాజిక ఆమోదం కల్పించడానికీ ప్రామాణిక ప్రజాస్వామ్య విలువలుగా వాటిని నిలబెట్టడానికీ కృషి చేస్తుంది.

అప్పటికి సమాజంలో గుర్తింపు పొంది ఉన్న ప్రజాస్వామ్య విలువలను తనవిగా భావించడమంటే అర్థం అప్పటి సమాజం దేనిని ప్రజాస్వామ్యంగా గుర్తిస్తుందో దానిని నిర్విమర్శగా స్వీకరించడమని కాదు. తన విమర్శతో వాటిని వడబోసి వాటిలోని నిజమైన ప్రజాస్వామ్య సారాన్ని స్వీకరించమని అర్థం.

ప్రత్యేకతలను ప్రకటించడం కంటె సారూప్యతను వెతుక్కోవడం మీద, భౌతికంగా ప్రతిఘటించడం కంటె నైతికంగా నిలదీయడం మీద ఎక్కువ దృష్టిపెట్టే హక్కుల ఉద్యమం పరిభాష స్వాభావికంగానే విలువల పరిభాష. రాజకీయ పోరాటాల పరిభాష ప్రధానంగా ప్రయోజనాల పరిభాష. ప్రయోజనాలలో ప్రత్యేకతలు ప్రధానం. విలువలలో సారూప్యత ప్రధానం. ప్రయోజనాలు ఎక్కువగా భౌతికం. విలువలు నైతికం. ప్రయోజనాలు గిరిగీసుకొని వర్గీకరించుకుంటాయి. తేడాలు వెతుక్కుంటాయి. విలువలు సారూప్యతను వెతుక్కుంటూ ఎల్లలు చెరిపివేస్తూ విస్తరిస్తాయి.

ఇప్పటివరకు పోరాటాల గురించే మాట్లాడాను. కానీ నిజానికి అణచివేతకు గురయ్యే ప్రజలలో నూటికి తొంభై శాతం సంఘటిత పోరాటాలలో లేనివారే. అందరూ అణచివేతను అప్పుడప్పుడు అసంఘటితంగా ప్రతిఘటిస్తుండవచ్చును గాక. అటువంటి ప్రజలందరినీ

సంఘటిత పోరాటాలలోకి రమ్మని రాజకీయ పోరాటాలు పిలుస్తుంటాయి. వద్దని హక్కుల ఉద్యమం అనదుగానీ దాని కర్తవ్యం వేరు. ప్రస్తుత (రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంఘిక) వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్య సంస్థలనూ, విలువలనూ పెంపొందించడం ద్వారా వారు పోరాటాలలోకి పోయినా పోకున్నా వారి హక్కులకు కొంత రక్షణ కలిగేటట్టు చూడడం తన కర్తవ్యంగా భావిస్తుంది. ఏ మేరకు వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యాన్నీ మానవతా విలువలనూ పెంపొందించగలుగుతామో ఆ మేరకు సంఘటిత పోరాటాలలోనికి పోలేని అశేష ప్రజల జీవితాలు కొంత మెరుగుగా ఉంటాయని గుర్తించి ఆ కృషిలో హక్కుల ఉద్యమం నిమగ్నమవుతుంది.

ఇదంతా భావవాదం నుండి పుట్టిన భ్రమ అనే వాళ్లుంటారు. కావచ్చు. అయితే అప్పుడు హక్కుల ఉద్యమం అనేదేదీ ఉండదు. అప్పుడప్పుడు హక్కుల పదజాలాన్ని ప్రయోగించే రాజకీయ ఉద్యమాలు మాత్రమే ఉంటాయి.

అంతే కాదు. హక్కుల ఉద్యమం సంగతి పక్కనపెట్టి – ఈ ఆలోచనారీతి భ్రమాజనితమైతే మనుషుల మధ్య సంఘీభావానికి అవకాశవాదం తప్ప వేరే కారణం ఉండదు. సంఘర్షణ తప్ప వేరే సంవాదం ఉండదు. ఈ చరిత్రకు ముగింపు ఉండదు.